

Behöver vi verkligen veta allt?

Krisjournalistik och etik i samband med Stockholmsattentatet

Marina Ghersetti och Bengt Johansson*

All journalistik handlar om avvägningar. Är händelsen intressant? Kommer mediepubliken att bry sig eller flimrar den förbi läsarnas ögon utan en endaste blick eller klick? Är den viktigt? Hur många berörs egentligen, några få eller kanske en hel befolkning? Alla dessa avvägningar är i grunden ointressanta om det som påstås inte har hänt. När vi som mediekonsumenter tar del av journalistik förväntar vi oss att den berättar om det som faktiskt inträffat. Journalistik, med alla dess brister, är i alla fall inte påhittad.

Men den journalistiska trovärdigheten handlar inte bara om att rapporteringen måste vara sanningsenlig. En central del av medieetiken, som den bland annat formuleras i de svenska publicitetsreglerna, handlar om att utelämna information¹. Det som sägs ska vara sant, men för den skull ska inte allt som finns att berätta med nödvändighet komma med i nyheterna. För

* Marina Ghersetti är docent och Bengt Johansson är professor vid Institutionen för journalistik, medier och kommunikation (JMG), Göteborgs universitet.

¹ <https://www.sjf.se/yrkesfragor/yrkesetik/spelregler-for-press-radio-och-tv/publicitetsregler>

det finns ju en baksida. Publicitet kan också skada dem som berörs och drabbas av en händelse. I publicitetsreglerna nämns därför också avvägningar kring vad som bör offentliggöras. Under rubriken om ”personlig integritet” lyfts det fram att journalisten bör överväga om publicering av namn och bild vid brott och olyckor är nödvändigt, och om det verkligen är av relevans att veta berörda personers kön, nationalitet mm.²

Spänningsfältet mellan att berätta och inte berätta har alltid präglat journalistiken och det är här den delikata frågan om allmänintresset kommer in. Dale Jaquette beskriver det journalistiska imperativet som att: ”Journalists are morally committed to maximally relevant truth-telling in the public interest and for the public good” (Jaquette, 2007:19). Journalistik ska inte vara påhittad och det som rapporteras ska vara i allmänhetens intresse och gynna det allmännas bästa. Kort sagt: bara för att något är sant behöver det inte vara relevant.

Vid en dramatisk nyhetshändelse som terrorattentatet i Stockholm den 7 april aktualiseras givetvis denna problematik. Kanske blir den extra relevant just i krissituationer. Både behov och intresse av information upplevs som stort samtidigt som det ofta är brist på säkerställda uppgifter. Eftersom en kris präglas av osäkerhet och tidspress blir kraven på snabbhet i nyhetsförmedlingen ännu större, och vad som är sant och relevant ställs på sin spets. Är medierna för snabba

² <https://www.sjf.se/yrkesfragor/yrkesetik/spelregler-for-press-radio-och-tv/publicitetsregler>

med att rapportera så finns en uppenbar risk för att nyheterna inte uppfyller kraven på sanning, saklighet och relevans. Ryktena om skottlossningen vid Fridhemsplan och andra platser i Stockholm, som behandlas i Odéns kapitel i denna bok, visar hur brännande denna problematik är. Att det har konsekvenser för människors medieförtroende visar också resultaten i Sohlbergs kapitel. Men, som nämnts, handlar inte bedömningen av journalistikens prestationer bara om att den ska vara korrekt. Publicering måste balanseras mot allmänintresse, vilket inte är detsamma som att tillfredsställa allmänhetens nyfikenhet, utan snarare att publiceringen gagnar publiken ur ett medborgarperspektiv. Den som tar del av nyheten ska få hjälp att orientera sig i samhällsfrågor, fatta rationella beslut och utkräva ansvar. Kort sagt, så ska informationen bedömas vara viktig för publiken.

Sådana avvägningar görs varje dag på alla nyhetsredaktioner och diskuteras också flitigt inom journalistikforskningen (Hanitzsch, 2011; Ward, 2009). Detta har inte minst aktualiserats med tanke på framväxten av sociala medier och alternativa nyhetssajter, där sakuppgifter är mer osäkra och publicitetsreglernas etiska riktlinjer om namnpublicering inte alltid följs.

Den fråga vi ska besvara i detta kapitel är hur journalister och den svenska allmänheten bedömde nyhetsrapporteringen under Stockholmsattentatet. I fokus står nyhetsmediernas uppgifter om skottlossningen på Fridhemsplan, publiceringen av förövarens namn och nationalitet, namnpublicering av offren samt de direktsändningar med enskilda personer som gjordes på Drottninggatan strax efter att dådet ägt rum. Men

vi analyserar också likheter och skillnader mellan hur journalisterna och allmänheten såg på bevakningen mer generellt ifråga om saklighet, aktualitet, alarmism mm.

Det finns flera skäl till att göra denna typ av jämförelse. Om journalister och allmänhet har helt olika syn på vad som är god journalistik undergräver det journalistikens trovärdighet. Publiken ställer då helt enkelt inte upp på de premisser som journalistiken arbetar efter. Å andra sidan kan man kanske inte heller förvänta sig identiska etiska ställningstaganden. Journalistiska ideal är rimligen en del av en professionell identitet som socialiseras in via utbildning och yrkespraktik (Wiik, 2010). Journalistik utgör ett eget professionellt fält med yrkesspecifika praktiker, normer och logik (jfr Bourdieu, 2000). Därför finns det troligtvis en skillnad mellan allmänhetens syn på publicitetsbeslut och journalisternas. Det kan vara så att allmänheten inte har samma konsekvenstänkande som journalister ifråga om publicitetsskador, men man kan också tänka sig att journalister är lite mer ”förlåtande” gentemot det egna skräret och de villkor som präglar arbetet (Börjesson & Weibull, 1995).

Ser vi på tidigare jämförelser av journalisters och allmänhetens åsikter så är medborgarna generellt mer kritiska mot nyhetsrapporteringen än journalisterna själva (Dahlberg, Johansson & Öhberg, 2017), men i fråga om medieetik finns det olika uppfattningar. Journalister tycker i högre grad än allmänheten att det är godtagbart att publicera namn på olycksoffer, medan förhållandet är det omvända när det gäller gärningsmän (Börjesson, 2007). Dessa mätningar gjordes dock innan genombrottet för sociala medier.

Journalistisk yrkesetik är *en* förklaring till skillnader mellan journalisters och allmänhetens syn på medieetik. En annan kan vara att de har olika social bakgrund. Britt Börjessons undersökningar antyder att det kan förhålla sig på detta sätt. Det visar sig nämligen att högutbildade personers bedömningar i medieetiska frågor liknar journalisternas bedömningar, medan bedömningarna hos personer med lägre utbildning skiljer sig från journalisternas (Börjesson, 2007).

Inom ramen för Medborgarpanelen och Journalistpanelen vid LORE/SOM-institutet, Göteborgs universitet, ställdes ett antal frågor om nyhetsrapporteringen i samband med Stockholmsattentatet den 7 april. Frågorna kretsade, som redan nämnts, kring mediernas generella prestationer, om de var snabba/långsamma, etiskt föredömliga/undermåliga, kritiskt granskande/okritiska, lugnande/alarmistiska samt sakliga/spekulativa. Frågan om medieetik specificerades i ett eget frågebatteri där de svarande fick ta ställning till att medierna direktsänt intervjuer med ögonvittnen, dröjt med publicering av offrens namn, spritt uppgifter om skottlossning samt relativt snabbt släppt namn och nationalitet på den misstänkte förövaren. Från Medborgarpanelen drogs ett urval om 36 000 personer som vid tre olika tillfällen svarade på webbenkäter om terrorattacken under året. Den tredje och sista panelen skickades i oktober till 4 300 av dem som svarat på de två föregående webbenkäterna. Av dessa svarade 3 881 på frågorna. Tidigare under sommaren ställdes samma frågor till Journalistpanelen. Webbenkäten gick ut till 2 555 respondenter och 1 092 besvarade enkäten (svarsfrekvens 43 procent).

Journalisterna är nöjdast

I tabell 1 jämför vi hur journalister och allmänhet på en övergripande nivå bedömer nyhetsmediernas prestationer. Frågan som ställdes var ”Nu följer några frågor om hur du skulle karakterisera de traditionella nyhetsmediernas rapportering om Stockholmsattentatet”. De svarande fick ta ställning till fem påståenden om journalistisk kvalitet utifrån en femgradig skala som gick mellan parvisa ytterpunkter, som till exempel ”snabb” (1) och ”långsam” (5).

Tabell 1. Bedömning av nyhetsmediernas bevakning av Stockholmsattentatet 7 april 2017 bland journalister och allmänhet (medelvärde).

	Journalister	Allmänhet	diff	t	df	sig
Snabb (1)/långsam (5)	1,30	1,58	-0,28	-12,971	4861	.000
Etiskt föredömlig (1)/ etiskt undermålig (5)	2,35	2,57	-0,22	-7,161	4848	.000
Saklig (1)/spekulativ (5)	2,59	2,84	-0,25	-6,755	4862	.000
Kritiskt granskande (1)/okritisk (5)	2,94	3,04	-0,1	-2,994	4850	.001
Lugnande (1)/ alarmistisk (5)	3,26	3,31	-0,05	-1,281	4848	.192

Kommentar: Medelvärdet kan gå mellan 1 och 5, och värdet 3 indikerar att lika många ansåg att rapporteringen var positiv som att den var negativ.

Källa: Medborgarpanelen 2017.

Innan vi tar itu med skillnader mellan journalisternas och allmänhetens värdering av nyhetsrapporteringen börjar vi med själva nivåerna. Helt klart, oavsett om det handlar om journalister eller allmänhet, uppfattades rapporteringen av de flesta som snabb ($m=1,30/1,58$), och fler bedömde att den var etiskt före-

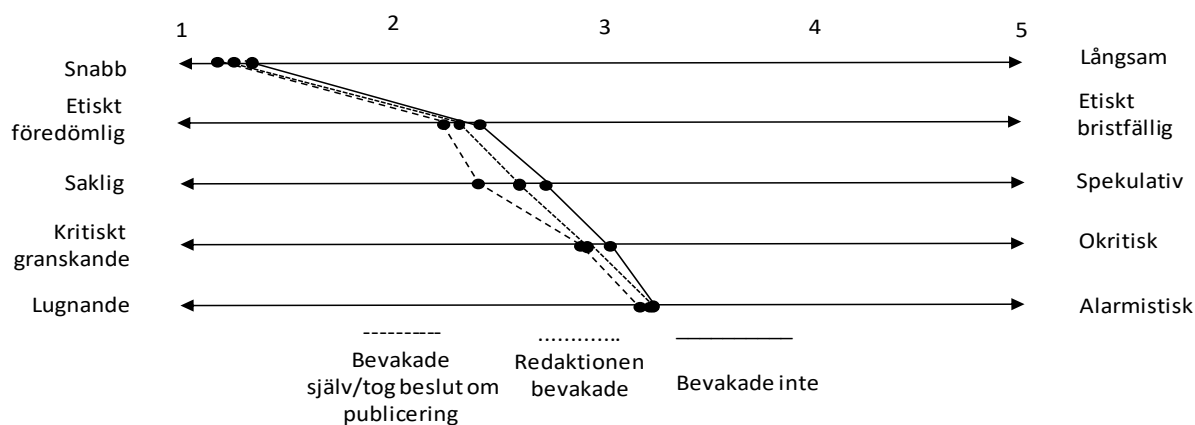
dömlig än etiskt bristfällig ($m=2,35/2,57$). Rapporteringen ansågs vidare vara något mer saklig än osaklig ($m=2,59/2,84$) och ungefär lika kritiskt granskande som okritisk ($m=2,94/3,04$). När det gällde graden av alarmism i rapporteringen ansåg ett tydligt flertal att den var mer alarmistisk än lugnande ($m=3,26/3,21$).

Att bevakningen bedöms på detta sätt är kanske inte så märkligt. Nyheter om terrorattentat sprids med blixstens hastighet i dagens medielandskap och som vi såg i Ghersettis kapitel i denna bok är det inte bara kvällspressen som vill vara först med ”breaking news”. Krisrapportering är i början av ett händelseförlopp inte heller särskilt kritisk och alarmistiska inslag är vanligt förekommande (Andersson Odén, Ghersetti & Wallin, 2005; Ghersetti & Odén, 2010). Lite förvånande är kanske att en majoritet trots allt bedömde rapporteringen som övervägande saklig trots de rykten som spreds om skottlossningar. Kanske inser många hur svårt det trots allt är att i en så besvärlig situation få allt rätt?

Jämförelsen mellan hur journalister och allmänhet bedömer journalistisk kvalitet bekräftar vad andra studier visat. Medborgarna är mer kritiska än journalisterna själva. Allmänheten tycker journalistiken är något långsammare, lite mindre etiskt föredömlig, mer okritisk och mer spekulativ än vad journalisterna gör. Däremot finns det ingen skillnad mellan journalister och allmänhet i synen på hur alarmistisk rapporteringen var. Alla anser att bevakningen av attentatet i Stockholm var alarmistisk snarare än lugnande. Men den sammantagna slutsatsen är att både journalister och allmänhet ger medierna godkänt för nyhetsrapportering av Stockholmsattentatet.

Att journalisterna ser den egna verksamheten i ett mer positivt ljus är inget som är unikt för just den yrkeskåren. Annan forskning har visat att exempelvis politiker gör exakt samma sak (Dahlberg, Johansson & Öhberg, 2017). Det förklaras med att närhet och identifikation befrämjar en större förståelse och mer positiv inställning till hur en verksamhet bedrivs. Överfört på journalister borde de som själva bevakat terrorattentatet vara ännu mer positiva än journalister i stort. I figur 1 görs en sådan jämförelse. Grupperna som jämförs är journalister som inte alls varit inblandade i rapporteringen om Stockholmsattentatet, journalister vars redaktion bevakat men som inte själva deltagit, och journalister som själva bevakat och/eller tagit beslut om publicering.

Figur 1. Bedömning av nyhetsmediernas bevakning av Stockholmsattentatet 7 april 2017 bland journalister som bevakat eller inte bevakat händelsen (medelvärde).

Kommentar: Frågan som ställdes var "Nu följer några frågor om hur du skulle karakterisera de traditionella nyhetsmediernas rapportering om Stockholmsattentatet". De svarande fick ta ställning till fem påståenden om journalistisk kvalitet utifrån en femgradig skala som gick mellan parvisa ytterpunkter, som till exempel "snabb" (1) och "långsam" (5). Ett medelvärde på 3 indikerar att lika många ansåg rapporteringen positiv som att den var negativ.

Källa: Medborgarpanelen 2017.

Resultaten i figur 1 ger generellt sett stöd för att närhet till bevakning inte bara påverkar bedömningen mellan allmänhet och journalister utan att samma tendens också finns mellan olika journalistkategorier. De som själva bevakade Stockholmsattentatet är mest positiva till nyhetsrapporteringen, och de vars redaktion bevakat men som inte själva rapporterat är lite mindre positiva. Minst positiva är de journalister som inte själva varit inblandade i bevakningen av terrorattacken. Även om skillnaderna kan tyckas små är de flesta avvikelserna statistiskt signifikanta, dock med undantag av om bevakningen var lugnande eller alarmistisk. Där har alla journalister samma åsikt, oavsett om de rapporterade, deras redaktion bevakade eller de själva inte alls var involverade i nyhetsbevakningen av terrorattacken.

Etiska bedömningar beror på avstånd

Som vi såg i den tidigare analysen, så var värderingarna av hur nyhetsjournalistiken generellt klarade de etiska bedömningarna positiva. Visserligen mest hos journalisterna själva, men även bland allmänheten var det en majoritet som ansåg rapporteringen av terrorattacken snarare som etiskt föredömlig än som etisk bristfällig. Men hur ser de etiska bedömningarna ut på en mer detaljerad nivå? I tabell 2 redovisas hur journalister och allmänhet förhöll sig till några publicistiska bedömningar som nyhetsmedierna gjorde i samband med Stockholmsattacken. Frågorna har ställs

som påståenden om nyhetsrapporteringen som de svarande har kunnat ta ställning till på en femgradig skala som gått mellan ytterpunkterna (1) ”Helt riktig bedömning” och (5) ”Helt felaktig bedömning”.

Tabell 2. Bedömning av medieetiken kring nyhetsrapporteringen av Stockholmsattentatet 7 april 2017 bland journalister och allmänhet (medelvärde).

	Journalister	Allmänhet	diff	t	df	sig
Flera dygn innan nationalitet och namn på offer publicerades	1,63	1,99	-,36	-8,673	4839	.000
Direktsändningar med ögonvittnen	2,26	2,44	-,18	-4,475	4842	.000
Att namn och nationalitet på förövaren publicerades	2,53	2,23	,30	6,593	4836	.000
Uppgifter spreds om skottlossning på Fridhemsplan	3,80	3,93	-,13	-3,415	4830	.001

Kommentar: Frågan som ställdes var ”Vad tycker du om följande publicistiska bedömningar som nyhetsmedierna gjorde i samband med Stockholmsattentatet?” Svarsalternativen till de fyra påståenden som gjordes gick längs en femgradig skala med ytterpunkterna (1) ”Helt rätt bedömning” och (5) ”Helt felaktig bedömning”. Ett medelvärde på 3 innebär att lika många tyckte att medierna gjorde rätt som att de gjorde fel.

Källa: Medborgarpanelen 2017

På en övergripande nivå får nyhetsmediernas val att vänta med publiceringen av offrens namn och nationalitet störst stöd ($m=1,63/1,99$). Direktsändningarna med ögonvittnen är inte heller något som upprör, de allra flesta ser det som rimliga publiceringsbedömningar. Detsamma gäller valet att publicera namnet på förövaren, om än i något mindre utsträckning. Minst nöjd är man med att medierna rapporterade

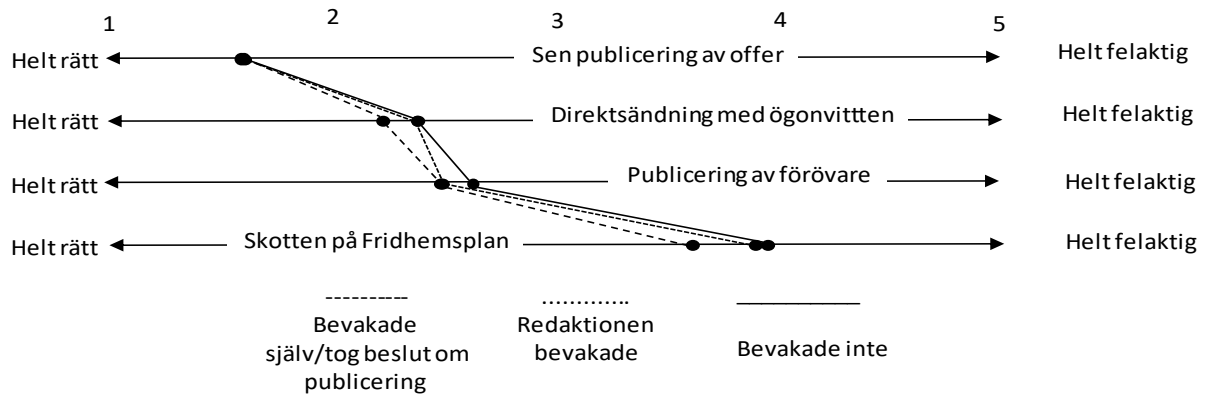
om ryktena om skottlossning på Fridhemsplan, där en klar majoritet menar att det var ett felaktigt beslut ($m=3,80/3,93$). Mellan 75 och 80 procent av de svarande har kryssat för skalsteg 4 eller 5.

Även om det, precis som vi såg tidigare, finns stora likheter mellan journalister och allmänhet i bedömningarna av de etiska problemställningarna, finns det också avsevärda skillnader. Särskilt ifråga om publicering av namn på offer och förövare skiljer sig journalisternas och allmänhetens synsätt. Allmänheten vill generellt sett att namn publiceras, oavsett om det handlar om brottsling eller brottsoffer. Journalisterna menar i högre grad att det var rätt att vänta med namnpublicering. Här finns en skillnad från de studier som gjordes under början på 2000-talet. Då var förhållandet det omvända angående namnpublicering av brottsoffer; allmänheten var mer restriktiv än journalisterna. Frågan är om detta är specifikt för attentatet i Stockholm eller om det visar en generell förändring där sociala medier och alternativa nyhetstjänster på internet påverkat allmänhetens syn på namnpublicering.

I de övriga frågorna är allmänheten mer kritisk än journalisterna. Direktsändningar med ögonvittnen och att medierna publicerade rykten om skottlossning bedöms mer negativt hos allmänheten än hos journalisterna.

Även i samband med de medieetiska frågorna har vi undersökt om närhet till publiceringen påverkar journalisternas bedömningar. Figur 2 visar journalister som i olika grad var involverade i rapporteringen av terrorattacken på Drottninggatan.

Figur 2. Bedömning av medieetiken kring nyhetsrapporteringen av Stockholmsattentatet 7 april 2017 bland journalister som bevakat eller inte bevakat händelsen (medelvärde).

Kommentar: Frågan som ställdes var "Vad tycker du om följande publicistiska bedömningar som nyhetsmedierna gjorde i samband med Stockholmsattentatet". De svarande fick ta ställning till fyra påståenden om journalistiska publiceringar utifrån en femgradig skala som gick mellan ytterpunkterna (1) "Helt riktig bedömning" och (5) "Helt felaktig bedömning". Värdet 3 indikerar att lika många ansåg att rapporteringen vara rätt som felaktig.

Källa: Medborgarpanelen 2017.

På en övergripande nivå är skillnaderna små mellan hur de tre journalistkategorierna bedömer de publicistiska valen. Men det är också tydligt att det finns en tendens till större acceptans för de publicistiska beslut som togs under Stockholmsattentatet om den egna redaktionen rapporterade om det, och framförallt om journalisten själv varit inblandad i rapporteringen. Det samma gäller dock inte för samtliga etiska bedömningar. I synen på namnpublicering av offer finns det ingen skillnad alls mellan journalistgrupperna, men såväl ifråga om direktsändning med ögonvittnen, mer restriktiv namnpublicering av brottsoffer och förövare, och om publicering av rykten om skottlossning på

Fridhemsplan tycker journalister som själva rapporterat eller tagit publiceringsbeslut lite annorlunda. De är mer benägna att se publiceringarna som etiskt försvarbara, särskilt i relation till de journalister som inte bevakat händelsen alls.

Det finns med andra ord en närhetsaspekt ifråga om medieetik i samband med terrorattacken. Journalister har generellt sett större förståelse för publicistiska beslut jämfört med allmänheten. Dessutom är journalister som själva varit delaktiga i rapporteringen mer benägna att försvara de etiska beslut som togs under rapporteringen.

I inledningen refererade vi till forskning som indikerar att värderingen av publicistiska beslut inte bara handlar om yrkesetik utan kanske också om att människor med hög utbildning (dit journalister hör) har en annan syn på medieetik än andra. Vi ska därför avsluta analysen med att undersöka om bedömningar av medieetik förklaras av professionsfaktorer (yrkesetik) eller om det egentligen handlar om att journalistkåren har en särskild socio-demografisk profil.

I tabell 3 redovisas fyra olika regressionsmodeller – en för varje medieetisk fråga. Modellerna visar om faktorerna att vara journalist, ha bevakat händelserna i Stockholm, ha en viss ålder, utbildning eller kön har självständiga effekter på hur medieetik värderas. Frågan som besvaras är om medieetiska ställningstaganden faktiskt präglas av att vara journalist, oavsett erfarenhet av att ha bevakat attentatet, att vara ung eller gammal, utbildningsnivå eller av att vara man eller kvinna. Samma resonemang kan givetvis föras om de övriga publicistiska besluten också.

Tabell 3. Olika faktorerers påverkan på bedömning av medieetiken kring nyhetsrapporteringen av Stockholmsattentatet 7 april 2017 (ostandardiserade regressionskoefficienter).

	Modell 1	Modell 2	Modell 3	Modell 4
	Fördröjd publicering av namn på offren	Direktsändning med ögonvittnen	Publicering av namn och nationalitet på förövare	Publicering av uppgifter om skottlossning på Fridhemsplan
Journalist	-.26 ***	-.22 ***	.15 ***	.05
Bevakade attentatet	-.01	-.22 **	-.14	-.31 ***
Ålder	.17 ***	-.33 ***	-.64 ***	.03
Kön	.24 ***	-.16 ***	-.26 ***	.12 ***
Utbildning	-.26 ***	.23 ***	.36 ***	.24 ***
Förklarad varians (R ²)	3%	2%	5%	1%
Antal svar	4671	4682	4677	4670

Kommentar: Ålder och utbildning har standardiserats så att regressionskoefficienten går mellan det lägsta och det högsta värdet. Journalist, bevakade attentatet och kön är dikotomier med värdena 0 och 1. Journalist: 0=allmänhet, 1=journalist, Bevakade attentatet: 0=bevakade inte, 1=bevakade, Kön: 0=kvinna, 1=man. * $p < 0.05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$.

Källa: Medborgarpanelen 2017.

Tabell 3 visar den självständiga effekten för var och en av faktorerna journalistyrke, aktiv bevakning av attentatet, ålder, kön och utbildning på de fyra medieetiska bedömningarna. Skalan i värderingen av bedömningarna går från 1 (Helt rätt beslut) till 5 (Helt felaktigt beslut). Det innebär att ett negativt värde för den första faktorn, att vara journalist eller inte, ska tolkas som att journalister är mer benägna att tycka att beslutet att dröja med publicering av offrens namn och nationalitet var riktigt ($b = -.26$, $p < .000$) jämfört med allmänheten. På samma sätt anser journalister i

högre grad än allmänheten att det var rätt att direktsända intervjuer med ögonvittnen från attentatsplatsen ($b = -.022, p < .000$). Däremot är journalister mindre benägna än allmänheten att tycka det vara rätt att publicera namn och nationalitet på förövaren ($b = .15, p < .000$).

Dessa siffror är förvisso desamma som vi såg i tabell 2, men skiljer sig såtillvida att det inte finns någon skillnad mellan allmänhet och journalister i synen på att medierna publicerade felaktiga uppgifter om skottlossning ($b = .05$). Det beror på att vi i tabellen vägt in flera faktorer som kan påverka värderingen av medie-etiken. De signifikanta skillnaderna vi ser i tabellen finns oavsett om journalisterna bevakade attentatet eller inte, om de var unga eller äldre, man eller kvinna och vilken utbildningsnivå de hade.

Det är alltså själva yrkesidentiteten som journalist som i tre fall av fyra avgör de medieetiska bedömningarna, och att journalister gör andra bedömningar än allmänheten. Men siffrorna visar också att det finns en närhetseffekt på värderingen av rapporteringen om skottlossning på Fridhemsplan. De som bevakade attentatet – oavsett allt annat – anser det vara en mer korrekt bedömning ($b = -.31, p < .000$) än de övriga. I detta fall räcker det inte med att vara journalist för att göra en annorlunda bedömning, det krävs också att journalisten ska ha bevakat händelsen. Vi ser också att i synen på direktsändningar så skiljer de journalister som varit involverade i rapporteringen ut sig i sina värderingar ($b = -.22, p < .000$).

Även om journalister, med kontroll för andra socio-demografiska faktorer, har en delvis annorlunda syn

på medieetik än allmänheten så har också personliga egenskaper betydelse. Äldre personer, både bland journalister och allmänhet, är mer skeptiska till att namnen och nationaliteterna på de drabbade dröjde än yngre, men mer positiva till direktsända intervjuer med ögonvittnen. Dessutom bedömer äldre den snabba publiceringen av förövarens namn och nationalitet som mer positivt än övriga.

Det finns också skillnader mellan män och kvinnor, där kvinnor generellt förefaller vara mer restriktiva. De värderar det som mer etiskt korrekt att vänta med publicering av namn och nationalitet av både offer och förövare än vad männen gör, och är mer kritiska till direktsända intervjuer med ögonvittnen, samtidigt som de är något mer förstående för rapporteringarna om skottlossning.

Även utbildningsnivå verkar ha en självständig effekt på värderingen av de medieetiska bedömningarna. Högutbildade är mer restriktiva ifråga om namnpublicering och direktsändningar med ögonvittnen. Dessutom är de mer kritiska till rapporteringen om skottlossningen på Fridhemsplan.

Medieetikens dimensioner förklaras därmed såväl av en journalistisk yrkesidentitet och praktisk yrkeserfarenhet som av faktorer som kan kopplas till kön, ålder och utbildning.

Förändrad syn på medieetiken?

Den första nyheten om terrorattentatet på Drottninggatan i Stockholm den 7 april 2017 kom endast någon minut efter att lastbilens färd stoppats. I dagens digi-

tala medielandskap läggs nyheter ut på internet och i sociala medier i realtid, medan en händelse fortfarande pågår och utgången är oviss. Anledningarna är flera. Dels handlar det om att det är tekniskt möjligt, nyhetsmediernas publiceringsprocess är enkel och omedelbar. Dels om att allmänhetens behov av information är stor och att viktiga och relevanta uppgifter kan spara liv och underlätta räddningsarbete. Men det handlar också om att inte hamna på efterkälken i nyhetsjakten. Konkurrensen på mediemarknaden bidrar till att påskynda beslut om publicering. Behovet av information är oftast som störst när tillgången till säkerställda fakta är som minst och krisens orsaker, omfattning och konsekvenser är okända. Under en pågående kris fattas beslut om publicering och etiska bedömningar görs under tidspress i spänningsfältet mellan vad allmänheten bör och vill veta och vilka konsekvenser publiceringen kan få.

Detta är inte unikt för journalistiken om Stockholmsattentatet utan gäller också för tidigare stora nyhetsändelser. Skillnaden är att publiceringen i dag går så mycket snabbare och att nyhetsmedierna inte längre har nyhetsmonopol. Uppgifter och rykten läggs blixtnsnabbt ut på sociala medier och alternativa nyhetstjänster på internet. Kraven på sanning, saklighet och en hög etisk standard i nyhetsjournalistiken är dock de samma. Vi förväntar oss att den håller god kvalitet oberoende av hur produktionsvillkoren ser ut.

De huvudsakliga slutsatserna av analyserna i detta kapitel är att nyhetsrapporteringen generellt sett fick godkänt, både av allmänhet och journalister. På en mer detaljerad nivå fanns det ändå skillnader. Dels

inom journalistkåren, där de journalister som deltagit i bevakningen av terrorattacken var mindre kritiska till medieetiska aspekter av rapporteringen, dels mellan journalisterna och allmänheten. Medborgarna var i högre grad positiva till att namn publicerades, både på förövare och brottsoffer, medan journalisterna i större utsträckning ansåg det vara rätt att vänta med namnpubliceringarna.

Här skiljer sig resultaten från liknande studier i början på 2000-talet (Börjesson, 2007) då förhållandet var det omvända och allmänheten var mer restriktiv än journalisterna. Vad som orsakat omsvängningen är oklart. En möjlig förklaring är att nyheter i sociala och alternativa medier i dagens digitaliserade medielandskap inte lyder under de pressetiska reglerna. Rykten, halvsanningar, bilder och integritetskänslig information publiceras ständigt och utan restriktioner. Internet erbjuder obegränsad tillgång till sensationer, oförblommerat skvaller och avslöjande information om både personer och sakförhållanden. För de som regelbundet tar del av detta innehåll, som i någon mån under senare decenniet också börjat spilla över i traditionella nyhetsmedier, har kanske ribban för vad som är etiskt accepterat höjts. Det är åtminstone vad resultaten från Stockholmsattentatet visar. Vi vet dock inte om detta är en generell omsvängning av de medieetiska bedömningarna mellan journalister och allmänhet eller om förklaringar finns i förhållanden som var specifika för attentatet 7 april. Här finns med andra ord behov av mer forskning om medieetik bland allmänhet och journalister.

Referenser

- Andersson Odén, Tomas, Ghersetti, Marina & Wallin, Ulf (2005). *Tsunamins genomslag. En studie av svenska mediers bevakning*. Stockholm: Krisberedskapsmyndigheten.
- Bourdieu, Pierre (2000). *Om televisionen*. Stockholm: Brutus Östlings Förlag.
- Börjesson, Britt (2007). Namnpublicering – en fråga om offentligt och privat. I Kent Asp (red.), *Den svenska journalistkåren* (s. 87–96). Göteborg: JMG, Göteborgs universitet.
- Börjesson, Britt och Weibull, Lennart (1995). *Publicistiska seder. Svensk pressetik i teori och praktik 1990–1994*. Stockholm: Tidens Förlag/Svenska Journalistförbundet.
- Dahlberg, Stefan, Johansson, Bengt, & Öhberg, Patrik (2017). Vad gör en valrörelse med oss? Om relationen mellan väljare, valda och journalister i valet 2014. I Bengt Johansson & Lars Truedson (red.), *När makten står på spel – journalistik i valrörelser* (s. 58–79). Stockholm: Institutet för Mediestudier.
- Ghersetti, Marina & Odén, Tomas (2010). *Pandemin som kom av sig. Om svininfluensan i medier och opinion*. Stockholm: Myndigheten för samhällsskydd och beredskap.

- Jaquette, Dale (2010). Journalism Ethics as Truth-Telling in the Public Interest. I Stuart Allen (red.). *The Routledge Companion to News and Journalism* (s. 213–222). Oxon/New York: Routledge.
- Hanitzsch, Thomas, Hanusch, Folker, Mellado, Claudia, Anikina, Maria, Berganza, Rosa, Cangoz, Incilay, Coman, Mihai, Hamada, Basyouni, Hernández, María Elena, Karadjov, Christopher D., Moreira, Sonia Virginia, Mwesige, Peter G., Plaisance, Patrick Lee, Reich, Zvi, Seethaler, Josef, Skewes, Elizabeth A., Vardiansyah Noor, Dani & Wang Yuen, Edgar Kee (2012). Mapping Journalism Cultures across nations. *Journalism Studies*, 12(3) 273–293.
- Ward, Stephen J.A. (2009). Journalism Ethics. I Karin Wahl-Jorgensen och Thomas Hanitzsch (red.), *The Handbook of Journalism Studies* (s. 295–309). New York, London: Routledge.
- Wiik, Jenny (2010). *Journalism in Transition*. Göteborg: JMG, Göteborgs universitet.